

РОЗДІЛ VI

Демографія, економіка праці, соціальна економіка

УДК 364.442.6.008.8

А. М. Колосок – кандидат економічних наук Волинського національного університету імені Лесі Українки

Аналіз соціально-трудова відносин на ринку праці Волинської області

*Роботу виконано на кафедрі обліку і аудиту ВНУ
ім. Лесі Українки*

У статті аналізовано соціально-трудова відносини на регіональному ринку праці, визначено перспективи його розвитку.

Ключові слова: ринок праці, соціально-трудова відносини, соціально-економічний розвиток.

Колосок А. М. Аналіз соціально-трудова відносин на ринку праці Волинської області. В статті проаналізовані соціально-трудова відносини на регіональному ринку праці, визначені перспективи його розвитку.

Ключевые слова: рынок труда, социально-трудова відносини, социально-экономическое развитие.

Kolosok A. M. An Analysis of Sociallabour Relations is at the Market of Labour of the Volhynia Area. In the floor a realizable analysis of sociallabour relations is at the regional market of labour, certain prospects of his development.

Key words: labour-market, social-labor relations, social-economic development.

Постановка наукової проблеми. В Україні продовжується складний процес ринкових перетворень, які в умовах фінансової кризи загострюють соціально-економічні проблеми. Ринок праці дедалі посилює економічні вимоги до системи соціально-трудова відносин, потребує застосування ефективних засобів регулювання. Створення соціальної держави передбачає зміну основних пріоритетів становлення вітчизняної економіки, а саме упровадження інновацій у виробничій сфері, підвищення рівня заробітної плати найманих працівників та їхнього соціального захисту.

Необхідність регулювання системи соціально-трудова відносин особливо актуальна на регіональному рівні, оскільки саме у визначеній адміністративно-територіальній одиниці формуються трудові ресурси, матеріально-сировинна база, засоби виробництва, а від злагодженої співпраці соціальних партнерів у процесі їх використання та відтворення залежить рівень економічного й соціального розвитку окремого регіону і країни в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми регулювання системи соціально-трудова відносин досліджували такі вчені, як О. А. Грیشнова, В. І. Жуков, Г. Т. Завіновська, І. Л. Загреба, А. М. Колот, В. І. Комарницький, О. Ф. Новікова, О. В. Мірошніченко, Г. В. Осовий, В. В. Смоловик та ін.

Так, Г. Т. Завіновська вважає, що соціально-трудова відносин є стрижнем суспільних відносин на рівні народного господарства, регіону, підприємства (організації) та окремих індивідів [7, 25].

На думку А. М. Колота, соціально-трудова відносини – це об'єктивно існуючі взаємозв'язки між індивідуумами та їх групами в процесах, що обумовлені трудовою діяльністю та спрямовані на регулювання якості трудового життя. Вони характеризують економічні, соціальні та психологічні аспекти вищезгаданих взаємозв'язків, а також правові аспекти цього питання [8, 26].

І. Л. Загреба вбачає в соціально-трудових відносинах взаємостосунки між працівником, роботодавцем та державою в ході використання праці та її результатів, спрямовані на задоволення соціальних потреб кожного з учасників цих відносин [9, 127].

О. А. Грішнова характеризує соціально-трудова відносини як сукупність економічних, соціально-психологічних, адміністративних та правових методів і норм, спрямованих на включення робочої сили в процес праці та її відтворення на основі ринкових механізмів – попиту, пропозиції, ринкової ціни [10, 24].

Виділення невирішеної частини загальної проблеми. Актуальність дослідження системи соціально-трудових відносин на ринку праці в умовах становлення ринкової економіки визначається і практичними завданнями реформування, і вимогами теорії. Проте методологічне забезпечення і практичне використання механізму соціального партнерства в умовах ринкової економіки не отримали остаточного визначення. Усе ще потребують удосконалення економіко-статистичні методи аналізу та прогнозування розвитку системи соціально-трудових відносин.

Формулювання цілей статті. Об'єктом дослідження є соціально-трудова відносини між найманими працівниками, роботодавцями та органами державного управління на регіональному ринку праці.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні положення функціонування системи соціально-трудових відносин на ринку праці регіону.

Мета дослідження – обґрунтування теоретико-методологічних засад формування і розвитку системи соціально-трудових засад на ринку праці та розробка практичних рекомендацій ефективного механізму її регулювання на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У процесі дослідження особливу увагу було приділено динаміці ключових показників відповідно до регіональної угоди: *рівень оплати праці; заборгованість із виплати заробітної плати; використання робочого часу; охорона праці; зайнятість населення*. Ці показники насамперед характеризують результати роботи соціальних партнерів [1, 154].

Заробітна плата. Рівень середньої заробітної плати працівників Волинської області упродовж останніх років є одним із найнижчих в Україні. Однак із 2005 р. виникла позитивна тенденція щодо зростання заробітної плати [табл. 1].

За даними моніторингу, проведеного Міністерством праці та соціальної політики України протягом 2009 р., розмір середньої заробітної плати працюючих Волинської області на міжрегіональному рівні становив лише 74,9 % до середнього рівня в економіці України [2].

Як засвідчують розрахунки дослідження, відбулися певні зрушення у структурі фонду оплати, зокрема зменшилася частка основної заробітної плати і збільшилися додаткові виплати. Так, у 2009-му порівняно з 2008 р. доля основної заробітної плати зменшилася на 2 %, а додаткової заробітної плати зросла на 1,9 %; заохочувальні та компенсаційні виплати – зросли на 0,1 %. Порівняно із середніми показниками по Україні у 2009 р., частка основної заробітної плати у структурі фонду оплати праці є більшою на 4,9 %, а додаткова заробітна плати та заохочувальні і компенсаційні виплати – меншими на 3,7 і 1,2 % відповідно.

Заборгованість із виплати заробітної плати. Найгострішою проблемою залишається *заборгованість* із виплати заробітної плати. Слід зазначити, що в регіоні поліпшився стан виплати заробітної плати. Так, у 2009 р. відповідно до 2008-го загальна сума заборгованості зменшилася на 26,1 %, а в сільському господарстві – на 67,6 %. Повністю ліквідовано заборгованість на економічно активних підприємствах Володимир-Волинського, Ковельського, Локачинського районів та міста Володимира-Волинського [5].

Станом на 1 січня 2010 р. вона становила 7,3 млн грн. У загальній структурі боргу 52,5 % припадає на економічно активні підприємства, 19,7 % – на підприємства-банкрути, 27,8 % – на економічно неактивні підприємства.

Поширеною причиною заборгованості із заробітної плати залишається й суб'єктивний чинник. Трапляються численні випадки порушення законодавства з оплати праці. Так, у 2009 р. органи праці виявили 360 порушень щодо своєчасної виплати заробітної плати, 261 – у частині додержання мінімальних гарантій.

Докорінного покращення потребує співпраця з організаціями профспілок щодо вирішення проблеми своєчасності виплати підприємствами заробітної плати та погашення заборгованості з неї [3, 8].

Таблиця 1

Середньомісячна заробітна плата працівників України за 2001–2009 рр.

Рік	Україна		Волинська область		
	грн	% до попереднього року	грн	% до	
				попереднього року	середньої в Україні
2001	311,01	135,2	201,2	134,5	64,8
2002	376,4	121,0	253,2	125,9	67,3
2003	462,3	122,8	318,8	125,9	69,0
2004	589,6	127,5	411,6	129,1	69,8
2005	806,2	136,7	590,7	143,5	73,3
2006	1041,2	129,2	773,3	130,1	74,3
2007	1351,0	129,8	1013,0	130,1	75,0
2008	1787,0	132,3	1368,0	135,0	76,5
2009	1906,0	106,7	1427,0	104,3	74,9

У розв'язанні вищезазначених проблем недостатньо активно використовується колективно-договірна практика. Так, в області укладено 2 270 колективних договорів, якими охоплено 81 % найманих працівників (у 2008 р. укладено 1 972 колдоговори, ними було охоплено 79 % працюючих). У Ратнівському, Луцькому, Локачинському, Шацькому районах чисельність працівників, охоплених колективними договорами, становить 51,5–69,8 % (по області – 81,5 %). Особливо актуальним є укладення колдоговорів у закладах громадського харчування, на підприємствах приватної форми власності.

Використання робочого часу. Щодо рівня використання робочого часу на підприємствах регіону, то він суттєво не змінився (рис. 1), але спостерігається стійка тенденція щодо його збільшення. У січні 2005 р. він становив 72,6 %; у 2006 – 75,4; у 2008 – 79,9; у 2009-му – 82,8 %. Така динаміка позитивно відображається на рості продуктивності праці в регіоні. Проте слід зазначити, що в помісячному розрізі в липні спостерігається значне зменшення показника. У 2005 р. він становив 66,3 %; у 2006 – 67,4; у 2008 – 69,3; у 2009 р. – 69,0 %, що пояснюється періодом відпусток у цей проміжок часу.

Охорона праці. Залишається актуальною проблема охорони праці на виробництві. Так, станом на 1 січня 2010 р. в Іваничівському, Локачинському, Рожищенському та Турійському управліннях відсутні спеціалісти з питань охорони праці, функції останніх виконують начальники відділів. Водночас у Рожищенському районі суміщення таких посад є наслідком недостатнього контролю за станом побутового травматизму та однією з причин його росту у 2009 р. (59 чол. проти 53 чол. за 2008 р.).

Протягом 2009 р. керівникам підприємств направлено 780 приписів. Проте із 678 приписів, термін виконання яких минув 1 січня цього року, виконано лише 278, або 35,6 %. При цьому в Ратнівському районі з поданих приписів – виконано лише 2, а в Іваничівському, Камінь-Каширському та Локачинському районах – не виконано жодного. Заходи впливу до керівників підприємств, які не виконують приписів, уживалися недостатньо, оскільки до органів прокуратури та держнагляду за охороною праці подано матеріали лише 111 перевірок.

Зайнятість. Подальшому розвитку позитивних тенденцій на ринку праці регіону сприяли зміни, які відбуваються в соціально-економічних відносинах області, та виконання заходів, передбачених обласною програмою зайнятості населення:

- обсяги вивільнення працівників не перевищили показник попереднього року. Упродовж 2009-го з підприємств, установ та організацій області через скорочення штату звільнилося 2 916 працівників, що на 14,4 % менше, ніж у минулому році;
- зросла чисельність економічно активного населення працездатного віку;

- знизився рівень безробіття економічно активного населення віком із 15 до 70 років із 10,5 до 9,0 %, із них, працездатного віку – із 11,1 до 9,0 %;
- зросли можливості мешканців області знайти роботу, у тому числі за сприяння служби зайнятості [4, 20].

Серед незайнятих громадян, які були на обліку в службах зайнятості упродовж 2009 р., питома вага осіб із повною вищою освітою становила 6,8 %, із базовою вищою – 13,5 %, із професійно-технічною – 31,7 %, із загальною середньою – 43,7 %, із базовою загальною середньою та початковою – 4,3 %.

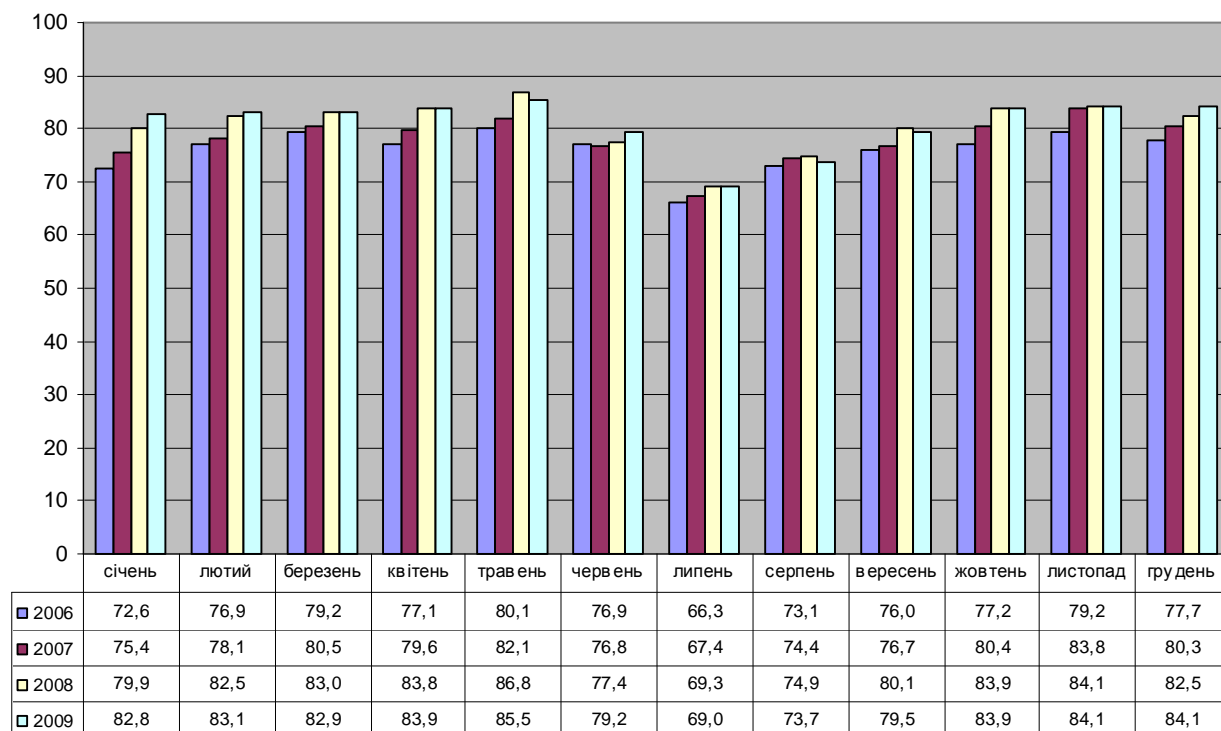

Рис. 1. Рівень використання робочого часу на підприємствах Волинської області за 2006–2009 рр. (відпрацьовано у % до табельного фонду часу)

Протягом 2009 р. працевлаштовано 34 029 осіб, що на 7,1 % більше, ніж у минулому році. Рівень працевлаштування (відношення чисельності працевлаштованих осіб до незайнятих громадян, які перебували на обліку) становить 39,1 % (в Україні – 36,3 %) проти 36,7 % у минулому році. Найвищий рівень працевлаштування незайнятих громадян у містах Луцьку, Нововолинську, Ковельському та Володимир-Волинському районах (60,1–42,2 %) [6].

Висновки. Причинами зарплатних боргів залишаються: високий рівень збитковості підприємств, значна прострочена кредиторська та дебіторська заборгованість, неоперативне та неефективне застосування процедур реструктуризації, санації та банкруства підприємств, у сільському господарстві – низька рентабельність виробництва й організація праці, невідповідність закупівельних цін собівартості виробленої продукції тощо.

Основними критеріями оцінки роботи експертів з умов праці мають стати показники щодо повноти та якості використання прав, наданих їм державою. Насамперед йдеться про охоплення перевітками підприємств усіх форм власності зі шкідливими умовами праці, видачі їм відповідних приписів та вжиття заходів для їх безумовного виконання.

Проблему легалізації трудових відносин, виплати заробітної плати “в конвертах” можна вирішити лише спільними зусиллями роботодавців, профспілок, територіальних структур центральних органів виконавчої влади, що уповноважені контролювати дотримання трудового законодавства, а також службою зайнятості й, значною мірою, самих працівників.

Література

1. Петров Ю. Д. Мотиваційні важелі регулювання соціально-трудо­вих відносин / Ю. Д. Петров // Вісн. Технол. ун-ту Поділля. – Ч. 1. Т. 1. Екон. науки. – 2003. – № 4. – С. 152–156.
2. Моніторинг ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua>
3. Побурко Я. О. Соціальний захист населення як показник результативності соціального партнерства / Я. О. Побурко, А. М. Колосок // Екон. науки : [зб. наук. пр.]. – Луцьк : ЛДТУ, 2005. – Вип. 2(6). – 216 с. (Сер. “Економіка та менеджмент”).
4. Праця Волині 2009 : стат. зб. – Луцьк : Головне упр. статистики у Волин. обл., 2009. – 173 с.
5. Заборгованість із виплати заробітної плати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voladm.gov.ua>
6. Рівень працевлаштування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>
7. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч.- метод. посіб. / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2001. – 167 с.
8. Колот А. Проблеми розбудови національної моделі соціально-трудо­вих відносин / А. Колот // Україна : аспекти праці. – 2002. – № 5. – С. 23–28.
9. Загреба І. Л. Соціально-трудо­ві відносини : сутність, проблеми формування / І. Л. Загреба // Проблеми теорії і практики становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки : матеріали між­нар. наук. конф., 17–19 листоп. 2008 р. – Х. : ХДАДТУ, 2008. – С. 128–129.
10. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудо­ві відносини : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.

Адреса для листування:

Волинська обл. 43000, м. Луцьк, вул. Тесленко 7
e-mail: kolosok@lt.ukrtel.net ; моб. 0667288130

Статтю подано до редколегії
12.03.2010 р.